

Owczarek Leonard, *Związki grecko-trackie. Wybrane zagadnienia*, „Balcantica Posnaniensia. Acta et Studia” 1984, t. 1, s. 79–86.

<https://doi.org/10.14746/bp.1984.1.6>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/55682>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

ZWIĄZKI GRECKO-TRACKIE. WYBRANE ZAGADNIENIA

LEONARD OWCZAREK

Położenie geograficzne ziem trackich sprawiło, że zamieszkujące je plemiona miały możliwość, a często zmuszone były kontaktować się z innymi plemionami z bliższej lub dalszej odległości. Dotyczy to czasów przed kolonizacją grecką, w czasie jej trwania oraz w okresie późniejszym. Badanie związków plemion trackich z innymi plemionami ma znaczenie dla odtwarzania procesu historycznego na tzw. obszarach peryferyjnych starożytnego świata.

W swojej najnowszej książce pt. *Trakowie* H. Danov¹ przyjmuje ogólnie, że na terenach wschodniej części Półwyspu Bałkańskiego i w Basenie Karpat żyła od drugiej połowy brązu do późnego antyku ludność, która w swojej większości była pochodzenia trackiego. Zajmując tak obszerne terytorium, plemiona trackie kontaktowały się z wielkimi kulturami rozwijającymi się na terenie Europy i Azji Mniejszej. Każda z tych kultur: grecka, iliryska, celtycka, scytyjska i perska rozwijała się również jak tracka na wielkim obszarze i była spadkobierczynią dorobku kulturalnego wielu plemion².

Dziś wymienione wyżej kultury są badane i udostępniane współczesnym przez archeologów i historyków różnych państw. Duże osiągnięcia w tej dziedzinie mają uczeni bułgarscy. Znajduje to wyraz w organizowanych przez nich krajowych i międzynarodowych konferencjach poświęconych problematyce trakologicznej oraz w wydawnictwach książkowych. W świetle najnowszych badań historyków i archeologów coraz wyraźniej uwidaczniają się związki Traków z Kimerami³, Scytami⁴, z ludnością zamieszkałą w Azji Mniejszej⁵, a nawet z Kretą⁶ w okresie wczesnego brązu.

¹ H. Danov, *Traki*, Sofia 1979, s. 5.

² I. Venedikov, T. Gerasimov, *Sztuka tracka*, II, Warszawa-Sofia 1978, s. 7.

³ A. I. Meljukova, *Itogi i zadaci izučenija vzaimosvjazej kimmerijskich i skijskich pleměn s frakijcami v sovetskoj nauke*, (w:) *Studia Thracica*, I, Sofia 1975, s. 54 - 68; N. L. Členova, *O svjazach Severo-Zapadnogo Pričernomorja i Nižnego Dunaja s Vostoka v kimmerijskuju epochu*, ibidem, s. 69 - 90; A. Milčev, *Kulturno-istoričeski vr'zki meždu Trakija i južnija na SSSR prez X - III v. pr.n.e.*, (w:) *B'lgarija v sveta ot drevnostta do naši dni*, I, Sofia 1979, s. 122 - 133.

Trudno dziś ustalić z całą pewnością, kiedy rozpoczęły się pierwsze związki Greków z plemionami trackimi. Z informacji zawartych w mitologii i w greckiej tradycji literackiej można sądzić, że rozpoczęły się one bardzo wcześnie, bo zapewne już w okresie mykeńskim. Hipotezę o istnieniu mykeńskiej Tracji uzasadnia A. Fol. Zwraca on uwagę na występowanie pewnego podobieństwa i pokrewieństwa w procesach społeczno-ekonomicznych i politycznych zachodzących pod koniec epoki brązu między mykeńską Grecją i pewnymi terenami na południe od Dunaju⁷.

Zachowane w źródłach greckich legendy o trackich bohaterach i władcach jak: Orfeusz, Likurg i Butes (synowie Boreasza), Tereus — syn Aresa i król Tracji, Akamos i Pejroos — traccy bohaterowie spod Troi, Fineus — tracki władca z Salmidessos, który doradził Argonautom, jak mają żeglować po Bosforze, aby dopłynąć bezpiecznie do Kolchidy, Likurg — syn Dryasa (król Edonów), Rezos — król tracki z okolic Strumy, Maron — wnuk Dionizosa (kapłan Apollina w Maronei), Diomedes — syn Aresa i Kyrene (król trackich Bistonów), dowodzą dość wyraźnych związków grecko-trackich w czasach bardzo odległych, owianych tajemnicami, legendami i mitami⁸. Stare legendy o bohaterach i bogach z czasów mykeńskich przetrwały w opowiadaniach ludowych i eposejach o wojnie trojańskiej i znalazły odzwierciedlenie w *Iliadzie* i *Odysei*.

Grecy, bliscy sąsiedzi Traków, posiadający wielką znajomość sztuki żeglarskiej, musieli od czasów najdawniejszych stykać się z tymi plemionami trackimi, które zamieszkiwały tereny północnych wybrzeży Morza Egejskiego, zachodnich wybrzeży Propontydy i Morza Czarnego. Nic zatem dziwnego, że greckie przekazy literackie wiążą bohaterów trackich z greckimi. Najbardziej reprezentatywnym przykładem jest tu wywodzący się z terenów trackich nad Hellespontem Orfeusz, w którym tradycja widzi pierwszego króla

⁴ I. Venedikov, *Frakijskij motiv v iskusstve skifov*, (w:) *Studia Thracica*, I, s. 103 - 111; L. Ognenova-Marinova, *Vlijanie tehniki vypolnenija pri oformlenii stilja i motivov v torevtike frakijcev i skifov*, ibidem, s. 127 - 138; Ž. Velkova, *Skifskoe vlijanie na ličnye imena Frakii (V v. do n. e.)*, ibidem, s. 139 - 141; Z. Gočeva, *Bogi frakijcev i skifov po svedenijam Gerodota*, ibidem, s. 142 - 153; A. I. Meljukova, *Skifija i frakijskij mir*, Moskva 1979.

⁵ V. L. Popov, *Nekotorye problemy etnoistoričeskich svjazej meždu Balkanskim poluostrovom i Maloj Aziej do konca II tys. do n.e.*, (w:) *Studia Thracica*, I, s. 7 - 19; ibidem, *Etničeski dviženija ot Trakija k' m Mala Azija do VII - VI v. pr.n.e.*, (w:) B'lgarija v sveta ot drevnostta do naši dni, I, s. 109 - 114; M. Čičikova, *Trakija, Anatolija, Kavkaz i Severnoto Černomore prez staroželeznata epoha*, ibidem, s. 115 - 121; M. Tačeva-Čhitova, *Trakijskije zemi i Mala Azija prez rimska epoha*, ibidem, s. 161 - 167.

⁶ R. Katinčarov, *Kulturni vr'zki na Trakija Krit prez rannata bronzova epoha*, Vekove, I, 1979, s. 43 - 49.

⁷ A. Fol, *Političeska istorija na Trakite*, Sofija 1972, s. 39 - 43.

⁸ Ibidem.

trackiego władającego Tracją i Macedonią, kapłana, pieśniarza i prawodawcę, który biorąc udział w legendarnej wyprawie Argonautów po złote runo do Kolchidyłączony został z najwcześniejszymi dziejami Grecji. Dodać trzeba, że był to związek pokojowy, łączący Greków i Traków we wspólnym, ważnym dla obu stron przedsięwzięciu, polegającym zapewne na chęci poznania nowych terenów nadających się do ewentualnej ekspansji gospodarczej i politycznej.

Okazję do zetknięcia się Greków z Trakami dała wojna trojańska. Było to już jednak spotkanie wrogich sobie plemion. Homer przedstawia legendarną postać króla trackiego Rezosa, który przybył pod Troję, aby razem z innymi plemionami żyjącymi po obu brzegach Propontydy walczyć wspólnie z Trojanami przeciwko Grekom. Po upływie pewnego czasu od upadku Troi i Myken, Grecy zaczęli ponownie interesować się północnymi i wschodnimi wybrzeżami Morza Egejskiego, a szukając miejsc do założenia kolonii często musieli walczyć z ludami mieszkającymi w Azji Mniejszej, i we wschodniej części Półwyspu Bałkańskiego. Różne epizody z tych walk mogły znaleźć odzwierciedlenie w *Iliadzie* i *Odysei*, którym ostateczną redakcję nadano w czasach Pizystrata⁹.

Również starych związków grecko-trackich można się dopatrywać w wierzeniach religijnych obu ludów. Herodot charakteryzując religię tracką mówi, że Trakowie „Z bogów czczą tylko Aresa, Dionizosa i Artemidę. Lecz królowie, odmiennie od reszty obywateli, najbardziej spośród bogów czczą Hermesa, przysięgają jedynie na niego i twierdzą, że pochodzą od Hermesa”¹⁰. Dlaczego Herodot wymienia tylko te bóstwa, choć były mu znane jeszcze inne jak Zalmoksis i Gebeleizis¹¹ i dlaczego nie nadał im imion trackich, lecz greckie, pozostanie zapewne tajemnicą. Wymienione przez Herodota bóstwa: Ares, Artemida i Dionizos są silnie związane z Tracją. Ares żył w Tracji, a w czasie wojny trojańskiej występował przeciwko Grekom. Nie da się zapewne ustalić czy Dionizos był najpierw trackim bóstwem przyjętym przez Greków, czy jego ojczyzną była Azja Mniejsza, a następnie został przyjęty przez Traków i Greków. Pewne jest natomiast, że tradycja grecka łączy go bardzo silnie z terenami trackimi¹². Jest on przy tym kultem starym, bo poświadczonym na tabliczkach z Pylos¹³. Pod imieniem Artemidy kryje się natomiast tracka bogini Bendis¹⁴, która opiekowała się światem zwierzęcym, łowiectwem, roślinnością i urodzajem. Bendis była bóstwem znanym na terenie egejskim w Azji Mniejszej, na obszarze Bałkańsko-Dunajskim i Dniepro-Dniestrowskim.

⁹ Venedikov, Gerasimov, o. c., s. 9.

¹⁰ Herodot, V, 7 (przekład S. Hammera).

¹¹ Herodot, IV, 94 - 97; G. Mihajlov, *Trakite*, Sofija 1972, s. 221.

¹² *Istorija na B'lgarija*, I, Sofija 1979, s. 254.

¹³ H. Danov, *Drevna Trakija*, Sofija 1968, s. 213.

¹⁴ D. Popov, *Trakijskata boginja Bendida*, Sofija 1981, s. 15 - 16.

W 430/429 r. p.n.e. kult tej bogini został oficjalnie uznany w Atenach. Wśród różnorodnych przyczyn, które mogły skłonić Ateńczyków do tej decyzji, za najważniejsze uznać zapewne trzeba popularność kultu Bendis w środowiskach ubogiej ludności Aten¹⁵ oraz sytuację polityczną Aten, które w 431 r. p.n.e. zawarły sojusz z królem Odryśów Sitalkesem¹⁶. Uznanie w tych warunkach politycznych kultu Bendis w Atenach za oficjalny dowodzi, że bogini ta spełniała ważną rolę w wierzeniach Traków, zapewne większą od Hermesa, który ciesząc się, według Herodota, szczególną czcią wśród królów trackich wywodzących od niego swoje pochodzenie, nie stał się symbolem dynastii lub ich państwa w Atenach.

Nie mniej ważnym świadectwem związków między Tracją i Grecją Mykeńską są zabytki kultury materialnej. Przykładem mogą tu być miecze „typu trackiego” znajdujące po obu stronach Starej Planiny i jeszcze do niedawna uważane za importy z południa, z terenów egejskich¹⁷. W ostatnich latach upowszechnia się pogląd, że wspomniane miecze różnią się od mykeńskich, wykonane zostały przez miejscowych mistrzów około 1450 - 1350 r. p.n.e. i są świadectwem potwierdzającym wysoki poziom obróbki metali w Tracji w okresie brązu¹⁸. Nie jest wykluczone, że rzemieślnicy traccy wykonujące owe miecze korzystali z wzorów greckich.

Broń zdobyta na Trakach cieszyła się uznaniem wśród Greków Homero-wych. Achilles np. wyznaczył jako jedną z nagród na igrzyskach poświęconych Patrokłowski:

... miecz z rękojeścią nabitą srebrnymi ćwiekami, piękny, wykuty przez Traków ...¹⁹

Bardzo wysoko cenil też Homer wyposażenie bojowe Rezosa. Złapany w czasie nocnej wyprawy do obozu greckiego trojański szpieg Dolon informował Odyseusza:

... Rezos ...

Rydwan ma złotem i srebrem pięknie, bogato zdobiony,

W zbroję tak samo złocistą, ogromną nad podziwienie

Przybył odziany. Nie nosić nam takiej, ludziom śmiertelnym —

Nieśmiertelnemu jedynie bogu powinna by służyć ...²⁰

Przytoczone wyżej wybrane przykłady z mitologii, religii i kultury materialnej wskazują na silne związki zachodzące w okresie brązu między Tracją a Mykenami w dziedzinie kultury duchowej i materialnej. Wiadomości w *Iliadzie*

¹⁵ Ibidem, s. 50.

¹⁶ *Istorijska B'lgarija*, I, s. 258.

¹⁷ *Istorijska B'lgarija*, I, Sofija 1961, s. 16.

¹⁸ M. Tačeva-Chitova, *Drevnaja Frakija i jugo-vostok Evropy*, Sofija 1976, s. 12.

¹⁹ Homer, *Iliada*, XXIII, 806 - 807 (przekład K. Jeżewskiej).

²⁰ Ibidem, X, 439 - 442.

dzie i *Odysei* o bogatych Trakach dowodzą, że u najbardziej rozwiniętych pod względem gospodarczym plemion trackich żyjących na egejskich terenach Tracji zachodziły poważne przemiany gospodarcze i społeczne, które znalazły wyraz w wyodrębnieniu się arystokracji plemiennych z wózami (*basileusami*) plemiennymi na czele. Przykładem może tu być wspomniany już Rezos.

Nowy etap w rozwoju związków grecko-trackich stanowiła wielka kolonizacja grecka VIII - VI w. p.n.e. Objęła ona olbrzymi obszar wybrzeży trackich od dzisiejszej Zatoki Soluńskiej do ujścia Dunaju. Na tej wielkiej przestrzeni wybrzeży Morza Egejskiego, Propontydy i Morza Czarnego powstało wiele kolonii greckich, jak: Olint, Potidaję, Neapolis, Abdera, Maroneja, Ajnos, Kardias, Perintos, Selimbria, Bizancjum, Apollonia, Anchialos, Mesembria, Odessos, Kallatis, Tomi, Istros i inne. Kolonizacja grecka była też „rozciągnięta” w czasie. Tak na przykład kolonizacja egejskiego wybrzeża Tracji, na którym jako jedna z pierwszych powstała założona przez Korynt Potidaję, wyprzedziła o prawie sto lat kolonizację na trackim wybrzeżu Morza Czarnego.

Kolonie greckie powstawały w miejscach posiadających sprzyjające warunki naturalne, a przede wszystkim nadającą się do picia wodę, bliskość bogactw naturalnych, wygodne i bezpieczne przystanie, dobre położenie strategiczne i drogi umożliwiające kontakty z zapleczem trackim. Wobec tego, że wolnych terenów posiadających tak dogodne warunki do zakładania miast na wybrzeżach trackich nie było, ponieważ zostały one wcześniej zajęte przez Traków, którzy założyli na nich swoje osiedla²¹, dochodziło do konfliktów między miejscową ludnością a kolonistami. Jako przykład mogą tu posłużyć Maroneja i Abdera. Maroneja została założona przez kolonistów z wyspy Chios w połowie VII w. p.n.e. w miejscu, gdzie od dawna znajdowało się osiedle trackie Ismaros, posiadające urodzajne terytorium sąsiadujące z terenami obfitującymi w bogactwa naturalne, a przede wszystkim w drzewo. O bogactwa te musieli walczyć mieszkańcy Maronei z ludnością tracką²². W znacznie trudniejszych bojach powstawała Abdera. Założona przez osadników z Klazomenaj w połowie VII w. p.n.e., na wschód od ujścia Nestos, została wkrótce zburzona przez miejscową ludność, a osadnicy wypędzeni. Dopiero w sto lat później udało się kolonistom z Teos odbudować Abderę. Miasto rozwijało się pomyślnie, należało do największych i najbogatszych na południowym wybrzeżu trackim. Swoją pomyślność gospodarczą i polityczną zawdzięczała zapewne Abdera w równym stopniu przedsiębiorczości swoich mieszkańców, jak i bogactwom naturalnym znajdującym się w pobliskich Rodopach, urodzajnym ziemiom, obfitości ryb w zatoce, wygodnej przystani i drodze handlowej, która łączyła miasto i cały obszar wybrzeża egejskiego z doliną Dunaju²³.

²¹ *Istorijska na B'lgarija*, I, Sofia 1979, s. 162, 165.

²² Danov, *Traki*, s. 84.

²³ Ibidem.

Niedostatek źródeł uniemożliwia ustalenie, jak często koloniści innych metropolii greckich musieli dzielić los przesiedleńców z Klazomenaj wypędzonych z Abdery. Częściej natomiast ze swoich osiedli byli wypędzani lub zamieniani w niewolników Trakowie. O ich wcześniejszej obecności na terenach zajętych przez Greków świadczą niegreckie lub trackie nazwy kolonii, jak: Maroneja, Ismaros, Selimbria, Mesembria i inne²⁴.

Choć Trakowie zapewne nigdy nie pogodzili się z utratą swoich ziem, to jednak z czasem nie widząc szans powodzenia w walce i zainteresowani wymianą handlową musieli się godzić na ustanowienie dobrosąsiedzkich stosunków z Grekami. H. Danov²⁵ uważa, że pomyślny rozwój kolonii greckich był możliwy, ponieważ uczestniczyła w nim ludność trackiego zaplecza. Ludność ta pod koniec VII i na początku VI w. p.n.e. znajdowała się wprawdzie na nieco niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, politycznego i kulturalnego niż Grecy, ale mimo to była przygotowana do nawiązania kontaktów handlowych z koloniami greckimi. Handel z Trakami popierały też metropolie greckie w zachodniej Azji Mniejszej, zainteresowane szczególnie surowcami z egejskiej Tracji.

Wykorzystując badania historyków i archeologów M. Tačeva-Chitova stwierdza, że tereny trackie zawierały tak cenne surowce, jak: złoto, srebro, ołów, miedź, żelazo, a zboże przynosiło im nie mniejszą sławę niż wino, konie i skóry. Wiele kolonii greckich, jak: Apollonia, Odessos, Kallatis, zaopatrywało się na terenach trackich w produkty zbożowe, na które był też popyt w miastach kontynentalnej Grecji, a szczególnie w Atenach²⁶.

Początkowo koloniści greccy zajmowali się przede wszystkim rolnictwem. Jednak z czasem korzystając z bliskości surowców i chłonnego rynku zbytu zaczęli trudnić się rzemiosłem. Oprócz wytwórczości ceramicznej zajmowali się obróbką żelaza, brązu, złota, srebra. Szczególnie Apollonia i Mesembria korzystając z bliskości rud metali rozwijały produkcję nagolenników i szczególnego rodzaju hełmów, które otrzymały nazwę „trackich”. Jak bardzo z tą produkcją związana była Mesembria, świadczy fakt, że tarcza i hełm były jej emblematem na monetach²⁷.

Z przytoczonych wyżej przykładów zaczerpniętych z historii Grecji i Tracji tak z okresu mykeńskiego jak i czasów wielkiej kolonizacji greckiej wynika, że kontakty grecko-trackie rozpoczęły się bardzo wcześnie i nasilały się w miarę upływu czasu. Zjawisko to mogło przebiegać dość szybko, ponieważ w momencie rozpoczęcia kolonizacji greckiej ziem trackich siły wytwórcze wśród племион trackich osiągnęły taki stopień rozwoju, że Trakowie mogli stać się równo-

²⁴ Danov, *Drevna Trakija*, s. 402.

²⁵ Danov, *Traki*, s. 92.

²⁶ Tačeva-Chitova, *Drevnjaja Frakija*, s. 21.

²⁷ *Istorija na B'lgarija*, I, Sofia 1979, s. 164.

rzędnym partnerem Greków w wymianie handlowej. Związki ekonomiczne między koloniami greckimi i Trakami pogłębiały się również dlatego, że metropolie zainteresowane były surowcami znajdującymi się na terenach trackich. Ożywienie gospodarcze wpłynęło pozytywnie na powstawanie grecko-trackich związków politycznych i kulturalnych. Zjawiska te przybrały szersze rozmiary w okresie klasycznym, który nie jest jednak w tym komunikacie omawiany.

Wyższa Szkoła Pedagogiczna (Kielce)

ГРЕЧЕСКО-ФРАКИЙСКИЕ КОНТАКТЫ ИЗБРАННЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Резюме

Со второй половины бронзовой эпохи и до поздней античности на большой территории восточной части Балканского полуострова жили фракийцы. Многие фракийские племена на протяжении всей истории имели контакты с разными народностями: скифами, киммерами, греками, а также с племенами, живущими в Малой Азии.

На основании мифологии и греческой литературной традиции можно судить, что греческо-фракийские контакты начались уже в микенский период. Старинные связи греков и фракийцев находят отражение в мифологии и религии. Их общим героем был Орфей. А Геродот пишет, что фракийцы почитали Ареса, Дионисия, Артемиду и Гермеса. Гомер, в свою очередь, упоминает фракийцев под Троей, описывая с восхищением их богатство.

Усиление греческо-фракийских связей наступило во время греческой колонизации побережий Эгейского, Мраморного и Черного морей. В первый период колонизации фракийцы вели ожесточенную борьбу с греками, защищая свои поселения. Однако, со временем, стали налаживаться мирные контакты, поскольку фракийцы, поселенцы и греческие метрополии были заинтересованы прежде всего в развитии торгового обмена.